

AAPO JUMPPANEN

YTT, FM, KTM, yliopistotutkija
Helsingin yliopisto, Ruralia-insituutti

TIMO SUUTARI

HM, projektipäällikkö
Helsingin yliopisto, Ruralia-insituutti

Toiseuden taidetta? Maaseudun ja kaupungin kohtaamisen vaikeus Jyrki Lehtolan esseetrilogiassa

Jyrki Lehtola: *Tesla metsässä. Kohtuuttomia esseitä.* 2019. Kustannusosakeyhtiö Siltala. Helsinki. 375 s.

Jyrki Lehtola: *Tunteista. Trans-esseitä.* 2021. Kustannusosakeyhtiö Siltala. Helsinki. 363 s.

Jyrki Lehtola: *Ihan sama. Kirjallisia esseitä.* 2023. Kustannusosakeyhtiö Siltala. Helsinki. 382 s.

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.131153>

Jyrki Lehtola nousi julkisuuteen Markku Eskelisen kanssa kirjoittamallaan teoksella *Jälkisanat: Sianhoito-opas* (1987), jonka provo-soiva tyyli ravisutti kulttuuri-instituutioita ja synnytti kohun etenkin kirjailijapiireissä. Sittemmin Lehtola on tullut tunnetuksi muun muassa Ilta-Sanomien ja Imagen teräväsanaisena kolumnistina sekä käsikirjoittajana.

Lehtola on jatkanut vuosina 2019–2023 julkaistussa esseetrilogiassaan kulttuurikriittistä otetta. Läpi trilogian erityisenä piikittelyn kohteena on ennen kaikkea ylä- tai keskiluokkainen kulttuurieliitti tai Lehtolan sanoin kulttuurivalkoinen, joka mielellään osoittaa kunnioittavansa toiseuksia, kuten maa-hanmuuttajia ja etnisiä vähemmistöjä sekä sukupuoli- ja seksuaalivähem-

mistöjä, mutta tekee sen omahyväisesti ja tulee samalla armotta paljastaneeksi itsekeskeisen älyllisen ja moraalisen velttoutensa. Osansa vinoilusta saavat niin toimittajat, some-vaikuttajat, poliitikot, markkinoinnin ammattilaiset, terapeutit ja taitelijat kuin monet muut henkisen työn tekijät, jotka ovat Lehtolan mukaan tulleet sokeiksi omille etuoikeuksilleen.

Jonkinasteisiksi sankareiksi, tai ainakin paremmin siedettäväksi ihmisiksi, trilogiassa nostetaan perinteisen fyysisen työntekijät, kuten asentajat, maanviljelijät, siivoojat, tarjoilijat, Wolt-kuskit ja niin edelleen, joiden tehtävänä on palvella yhteiskunnan etuoikeutettua eliittiä usein unohdetuna ja hyväksikäytettynä. Toisaalta heistäkin piirtyy rosoinen ja juonikas kuva. Eräs mielenkiintoisimmista hahmoista on läpi kirjasarjan seikkailleva siivoojana aloittanut somalitaustainen Aisha tyttäreinen, joka pääsee ensimmäisessä osassa miehensä Hassan Ali-Banin kanssa helpon elämän makuun huomattuaan, miten yksinkertaista kulttuurivalkoisilta on saada rahaa erilaisiin afrikkalaisuudella ratsastaviin taidehankkeisiin.

Työn ja kulttuuris-taloudellisen pääoman välinen vastakkainasettelu ei siis ole ehdoton, vaan suhteellinen. Kapitalismin (pahalta haiseva) henki läpäisee koko yhteiskunnan, ja vain vauras paremman maailman eli itsensä puolesta taisteleva kulttuurieliitti, joka on juuri maksanut asuntonsa siivoamisen pilkkahintaan pimeänä, rohkenee väittää, ettei rahalla ja luokalla ole yhteiskunnassa merkitystä.

Maaseudun toiset

Kulttuurivalkoinen on Lehtolalle leimallisesti kaupunkilainen hahmo, jonka hän asemoi erilaisiin kohtaamistilanteisiin toiseuksien kanssa. Aivan erityinen toiseuden ulottuvuus on maaseutu ja siellä asuvat ihmiset, Lehtolan kulttuurivalkoisen suuhun laittamin sanoin ”kehitysmaalaiset” tai ”ainesmaalaiset”. Näihin törmätään trilogian ensimmäisessä osassa niin maataloustuottajien mielenosoituksessa Helsingissä, Kaapelitehtaan WC:ssä, Mäntän kuvataideviikoilla kuin Hangon huvila-alueellakin. Trilogian kolmannessa osassa Raaseporin Bromarvin kylässä kohtaavat paikallinen suomalais-thaimaalainen yrittäjäperhe ja kylään muuttava asiantuntijapariskunta.

Lehtolan maaseutukuvaukset sijoittuvat enimmäkseen läntiselle Uudellemaalle, Pirkanmaalle ja Lappiin, joka on etelän asukkaalle ”luomusai-raala” ja mahdollisuus henkiseen kasvuun ja voimaantumiseen. Sen sijaan esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan pääkaupunkia Seinäjokea kuvataan

paikkana, jossa kaupunkilainen voi kokea aitoa maalaisaggressiota Syvä joki -elokuvan hengessä.

Lehtola näkee kehitysmaalaisten ja kaupunkien kulttuurivalkoisten keskinäisen aidon kohtaamisen olevan lähes mahdotonta ja liukenevan viimeistään tyylieroihin. Hän tiivistää tämän kuvatessaan maataloustuottajien mielenosoitusta Helsingissä:

Kun maaseutu räjähtää Senaatintorille, dialogia ei synny, sillä maaseudun tulevaisuuspelolla ei ole kykyä tavoittaa niitä itsereflektioivia, terapiassa vuosia istuskelleita toistensa ympärille kiertyviä herkkiä nyansseja, joita helsinkiläinen muidenkin hädältä odottaa. (Tesla metsässä 2019, 54)

Kulttuurivalkoisen näkökulmasta oleellista on vaikutelma ja tyyli, ja mielipiteitään ja tunteitaan ilmaistessaan tyyliä ja mellastavan maalaisen tulisi ajatella enemmän kaupunkilaisen kulttuurieliitin tunteita, sillä he maalaistenkin tulevaisuudesta päättävät.

Siinä missä trilogian ensimmäisessä osassa maalaisten mielenosoitus Helsingissä oli ilmaus ”niiden toisten” mauttomasta tavasta osoittaa mieltään, kolmannessa kirjassa tämä rooli lankeaa koronamielenosoittajille. Toiseus on ennen kaikkea elämäntyyliin liittyvä valinta. Vaikka asuinpaikka vaikuttaa toiseuteen, jakolinja ei mene maaseutu-kaupunkiakselilla, vaan asuinalueiden välillä.

Vajaa vuosi myöhemmin Mannerheimintielle rynnivät ne toiset, vantaalaiset, keravalaiset, muut ihmisen puolikkaat, Convoy Finland... niin monella tavalla käsitetty toiseus väärin! ...jolla ei ollut joukoissaan omaa koreografiaa, ei edes yhtenäistä asua, vain omat viinat, oma sekoaminen, omat harhat, omat rumat, liikkeet, autot, ahdistus ja mieli. (Ihan sama 2023, 63)

Tyyliä väärtäällä tavalla ajattelevia, eläviä, puhuvia ja äänestäviä ihmisiä eli suomalaista ”white trashia” ovat siis jokseenkin kaikki, jotka eivät ymmärrä kulttuurieliitin hyviä ja suvaitsevia tarkoituksia luonnon ja koko ihmiskunnan parhaaksi. Kyse on siis yhteiskunnan sisäisestä toiseudesta, jossa erilaisten ihmisryhmien fyysiset ja henkiset todellisuudet eriytyvät koko ajan kauemmas toisistaan.

Toiseuden vaikeus?

Lehtolan kirjassa ei yksinomaan maalainen tai väärtäällä postinumeroalueella asuva ole ”se toinen”, vaan viime kädessä jokainen on toiselleen

vieras. Onko kyse haluttomuudesta vai kyvyttömyydestä ymmärtää, asettua toisen asemaan, kokea empatiaa ”toista” kohtaan, kun oma elämä ei ole riippuvaista toisesta? Erityisesti tämä asetelma ilmenee kolmannen kirjan Bromarviin sijoitetussa esseessä, jossa kylään pääkaupungista muuttanut asiantuntijapariskunta pyrkii tekemään tyylyttömistä paikallisista palvelijoitaan. Vastaavasti paikalliset pyrkivät hyötymään rikkaista kaupunkilaisista parhaansa mukaan. Ihmisten aidon kohtaamisen korvaa taloudellinen keskinäisriippuvuus ja molemminpuolinen epäluulo.

Toisaalta Lehtolan lohduttoman tekstin mukaan me lienemme myös itse itsellemme mitä suurimmassa määrin vieraita. Vain itsetuntemuksen puutteesta johtuva itsepetos voi selittää esimerkiksi sen, miksi suvaitsevaisuuttaan korostavat kulttuurivalkoiset suhtautuvat niin säälimättömästi vääranlaisiin ei-idealisoituihin toisiin. Ainakaan omien tunteiden käsittelyn ja terapian puutteesta ei ole kyse, sillä kaikkialle levittävä tunne- ja terapiakulttuuri eri ilmenemismuotoineen on Lehtolan erityinen inhokki. Voidaankin kysyä, pitääkö Lehtola jokaista ihmistä pohjimmitaan säälittävänä pellenä vai tulisiko kirjan viesti tulkita edes hieman myönteisemmin siten, että itsekunnioitus ja empatia nousevat oman tyhmyyden ja kulttuurin arvottomuuden tunnistamisesta. Vinksahaneen maailman- ja ihmiskuvan voidaankin nähdä tiivistyvän seuraavassa sitaatissa:

Maailman tyhmyyden hyväksymisen ja sitä vastaan taistelemisen tulee alkaa siitä, että hyväksyy ensin oman tyhmyytensä sekä oman kulttuurinsa arvottomuuden. Vasta siitä voi lähteä tie kohti juuri ja juuri tyydyttävää tasa-arvoa. (Tesla metsässä 2019, 44)

Ex nihilo nihil fit – Kannattaako lukea?

Lehtolan kieli on miellelyhtymien nopeudella etenevää ja teksti monitasoista ja -tahoista. Hän sivaltaa nopeasti, ja juuri kun lukija alkaa pohtia, tulisiko hänen kokea myötähäpeää tai pahastua jonkin ryhmän puolesta, on Lehtola jo ehättänyt sivaltamaan uudelleen eri suuntaan.

Kirjasarja on varsinkin aluksi hyvinkin ravistelevaa luettavaa. Ilkeät esseet jaksavat kauhistuttaa ja samalla naurattaa aikansa makeasti, mutta jossakin vaiheessa ne alkavat vääjäämättä toistaa itseään. Lukija turtuu jatkuvaan piikittelyyn vasemmalle ja oikealle. Pääkaupunkiseudun kulttuuri- ja muun eliitin elämäntapoja huonosti tuntevalle lukijalle osa

vinoilun purevuudesta menee todennäköisesti myös ohi. Maaseutukuvaus on myös pääosin sangen perinteinen. Siihen kuuluu traktoreita, peltoja, lehmiä, uneliaita taajamia ja niiden kaupungistuneen yhteiskunnan ulkokehällä eläviä asukkaita, joiden lapset Helsinkiin muutettuaan kiroavat vanhan kotipaikkansa.

Lehtolan tapa kikkailla länsimaisen kulttuurin tuntemuksellaan vierasperäisine sanoineen ja moninaisine kulttuurituotteineen Max Weberistä Sex Pistolsiin laittaa ajoittain lukijan yleissivistyksen koetukselle. Toisaalta samalla voi itsekin oppia jotakin uutta, jos ei muuta niin nasevia latinan-, ranskan- tai saksankielisiä sanontoja, joita kulttuurivalkoiset epäilemättä mielellään viljelevät (meille) toisille kulttuurivalkoisille.

Esseetrilogian voi pyrkiä kesyttämään asettamalla se kulttuuriseen kontekstiin ja toteamalla, että kyse on toiseuden kuvauksesta, jota kirjoittaa (oletettavasti) itsensä kulttuurivalkoiseksi asemoiva Lehtola. Lukija jää pohtimaan, onko Lehtola ensi sijassa tarkkanäköinen kulttuurikriitikko vai pelkästään kyyninen? Kolmas mahdollisuus voi olla se, että ilkeydestä tavaramerkkinsä jo vuosikymmeniä sitten tehnyt Lehtola tietää, mikä myy. Lukijan kannalta kirjoittajan pohjimmaisten vaikuttimien pohtiminen ei kuitenkaan liene kaikista merkityksellisintä.

Jos trilogiasta haluaisi löytää jonkinlaisen syvemmän merkityksen, se voisi olla huoli siitä, ettei oletettavasti Teslalla ajavan eliitin sekä metsässä asuvien maalaisten ja heidän urbaanien lähiöserkkujensa välistä juopaa saisi päästää kohtuuttoman syväksi. Toimivat yhteiskunnat kunnojaavat pohjimmiltaan ihmisten väliseen luottamukseen ja aitoon kohtaamiseen ilman itsekkäitä valta- ja hyötymispyrkimyksiä. Vai olemmeko ymmärtäneet jotakin väärin?